

Joan Ramis i Ramis, *Lucrecia*, edició a cura de Pep Valsalobre & Vicent de Melchor, Bellcaire d'Empordà, Edicions Vitel·la, 2019, 226 p., ISBN 978-84-943839-9-1.

En el procés de restitució del valor literari i cultural en què l'època moderna catalana s'ha vist immersa les últimes dècades, Joan Ramis i Ramis ha captat l'atenció dels experts, que des de l'època dels 60 han anat interessant-se pel menorquí amb figures cabdals en aquesta fita com la de Francesc Hernández Sanz o Jordi Carbonell. Des d'aleshores s'han anat incorporant estudis i edicions de l'obra ramisiana, en concret, pel que fa a l'obra *Lucrecia*, Carbonell va ser el responsable de les tres primeres edicions, dels anys 1968, 1982 i 1984;¹ la tasca editora d'aquest investigador es basava en un sol testimoni i seguia els criteris de la col·lecció editorial «Antologia Catalana», però tot i que marcava el tret de sortida a les edicions ramisianes, la manca d'uns criteris d'edició explícits i d'una correcta anotació del text feia de la seua proposta un projecte a mitges.

Seguint l'estela de Carbonell, Melchor (1995) va ser l'encarregat de dur a terme una quarta edició de l'obra, basada en el mateix testimoni que Carbonell, però que seguia uns criteris d'edició força més clars i aportava un aparat de variants. En tot cas, no serà fins a l'edició de Gomila (2004) que podrem accedir a *Lucrecia* a partir d'un altre testimoni de la transmissió textual de l'obra; ara bé, es tracta d'una edició divulgativa que malauradament no aconsegueix resoldre els errors de la transmissió manuscrita i, en els casos en què esmena el text, l'editor no ho indica. Per tant, la necessitat de fer accessible aquesta obra era clara, però, malgrat els múltiples intents, encara no se'ns havia ofert l'edició crítica definitiva que resolguera algunes qüestions pendents en les propostes anteriors.

Ara, gràcies a l'edició de Valsalobre i Melchor, tenim accés a una nova edició de *Lucrecia*, encapçalada, a més, per un exhaustiu estudi introductori i que fa accessible

1. L'edició de 1984 és una reproducció de l'edició del 1982.

l'obra al conjunt de la comunitat catalanòfila. Jordi Carbonell (1964) —una figura imprescindible per entendre la producció de Ramis— ja afirmava que es podia parlar d'un període menorquí en la literatura catalana, una premissa que l'edició segueix i explota especialment mitjançant l'apartat introductori, en què, a banda de l'estudi sobre l'autor, el període i l'obra, s'hi pot llegir també una catalogació completa de tota la bibliografia ramisiana.

La proposta editorial ve de la mà de dos investigadors experts en la matèria que, després de l'edició d'una altra obra de Ramis (2006), *Arminda*, s'han unit novament per proporcionar-nos l'edició més completa i rigorosa d'una de les obres emblemàtiques d'aquest autor menorquí. Pep Valsalobre compta amb un recorregut com a investigador més que consolidat, amb múltiples aportacions en revistes i volums miscel·lanis, així com amb edicions d'alguns dels textos més importants del període modern català —l'*Arminda* de Ramis que just fa un moment hem esmentat, la poètica de Francesc Fontanella (Valsalobre, Miralles & Rossich 2015), l'obra de Joan Salom (Rossich & Valsalobre 2018) o la d'Agustí Eura (2002)— i que fins a 2019 ha estat membre d'un projecte de recerca centrat en l'estudi i edició de les obres teatrals de Fontanella.

D'altra banda, Vicent de Melchor és especialista en llengua i literatura menorquines d'època moderna i ha treballat conjuntament amb Valsalobre en l'edició d'*Arminda*. La seua trajectòria investigadora s'engega amb una tesi doctoral que té Joan Ramis com a nucli de la seua recerca, però des d'aleshores també compta amb altres aportacions investigadores de caire lingüístic i cultural sobre el català, així com la direcció del projecte de recerca per a l'edició del *Dictionnaire historique de la langue catalane* de Bernat-Julia Alart.

Estructuralment, l'edició de Valsalobre i Melchor es pot dividir en dos blocs complementaris: un estudi introductori i l'edició pròpiament dita, cadascun dels quals subdividit en diversos epígrafs. L'estudi, que principalment és a càrrec de Vicent de Melchor, està confegit des d'una visió panoràmica que inclou des de la recepció de l'autor i la seua obra, un apartat biogràfic, l'estudi del gènere teatral dins el context menorquí o els mecanismes de la tragèdia, fins a arribar a l'anàlisi de l'obra literària. Tanca aquest primer bloc una compilació bibliogràfica al voltant de Ramis en què han participat ambdós autors i que és una de les aportacions més destacables d'aquest volum.

L'estudi introductori inclou un primer apartat biogràfic al voltant de Joan Ramis, però també una revisió de la Menorca del temps de l'autor, un espai que Melchor defineix com a «microcosmos» i que, per tant, és important esclarir per entendre el context de producció de *Lucrecia*. A continuació, el capítol «El teatre a Menorca en vida de Ramis: obres i espais» respon a l'objectiu de Melchor, que pretén oferir una perspectiva completa del període i del gènere teatral, i s'hi ocupa de les quatre cate-

gories teatrals, malgrat que el teatre culte siga el més remarcable i el que respon als trets de l'obra de Ramis que posteriorment s'analitzarà. Seguint l'objectiu d'oferir un estudi complet i acurat es presenten dos apartats més centrats en la tragèdia, intitolats «El gènere tràgic fins al segle XVIII» i «Els mecanismes de la tragèdia», per a passar posteriorment a l'anàlisi dels trets específics de *Lucrecia*.

El segon bloc, que correspon a l'edició, compta alhora amb un primer capítol que descriu la transmissió manuscrita de l'obra, la *recensio* dels testimonis i el procés de fixació del text per a l'edició, així com els criteris seguits, la selecció del manuscrit a editar i la correcció de lliçons errònies (bé mitjançant un altre manuscrit, bé contra la tradició). S'hi expliquen, a més, els diferents fenòmens que han hagut de resoldre, com ara l'omissió d'un vers en tots els testimonis, la vacil·lació en l'ús dels pronoms i els canvis que han efectuat, tot tenint en compte els trets dialectals menorquins. Els criteris d'edició emprats, que segueixen les directrius de Rossich (2006), han tingut en compte la mètrica, de manera que, segons explica Valsalobre al llarg de la «constitutio textus», han adoptat un seguit de mesures per no alterar aquest aspecte de la composició. A continuació s'ofereix una recopilació i descripció de les edicions anteriors de l'obra, a les quals ja hem fet esment.

I arribem a l'edició de *Lucrecia*, que compta amb un seguit de notes al voltant d'aspectes lèxics i notes de contingut i sobre la mètrica, quan cal. Se'ns presenta el text anotat mitjançant el número de vers per tal de possibilitar al lector un text net i fàcil de llegir, però que compta, alhora, amb l'anotació inferior per tal d'esclarir passatges i mots i resoldre els possibles dubtes. Els continguts que s'ofereixen en nota responen a diferents tipus de lectors potencials, seguint el model que ja s'havia assajat, per exemple, en l'edició crítica de l'*Arminda*, donant dades que poden ser útils per a un lector novell i d'altres pensades per a un lector especialitzat. L'aparat de correccions de variants i errors de la transmissió es reserva a un epígraf posterior a l'edició, més adreçat a investigadors i especialistes en edició i que, d'aquesta manera, permet alleugerir l'aparat al peu del text. Totes les referències bibliogràfiques utilitzades per Melchor i Valsalobre s'ordenen i desenvolupen en un últim apartat bibliogràfic que tanca l'obra.

En conjunt, tant l'estudi com l'edició es mouen entre l'aportació científica especialitzada i un projecte més divulgatiu que pretén acostar la literatura moderna al conjunt dels lectors. Específicament en l'estudi introductorï trobem alguns apartats un tant densos per a un receptor poc especialitzat com és l'estudi biogràfic i bibliogràfic de l'autor, però cal destacar-ne altres solucions molt adients al públic general, com el fet que s'hagen traduït les citacions en altres idiomes que s'hi incorporen. En conjunt, aquest bloc presenta una tasca acurada, que denota molta experiència i un coneixement profund de Joan Ramis, el seu temps i la seua producció escrita en conjunt.

Pel que fa a l'edició, els editors no s'han limitat a seguir una fórmula prefixada i provada amb èxit en altres obres, sinó que han sigut capaços d'entendre les exigències del text quant al gènere, a la mètrica, als trets dialectals i als diferents testimonis que conserven aquest text, tot tenint en compte una perspectiva àmplia sobre l'organització dels continguts en general i l'aparat de notes en particular. Cal remarcar, a més, les dificultats que suposa dur a terme un estudi i una edició d'aquestes característiques, que pretén copsar els interessos d'un perfil lector molt variat (des del lector novell encuriós fins a l'investigador o especialista en la matèria que cerca continguts molt més específics). Una operació com aquesta, la d'oferir un producte adreçat a nivells diversos de coneixement de l'autor i l'obra, implica empatitzar amb diferents graus de coneixement sobre cultura catalana, la història de Lucrècia, mitologia, geografia, llengua i un llarg etcètera d'aspectes que s'han d'exposar d'una forma ordenada i equitativa en el conjunt de l'obra, però especialment en l'aparat explicatiu que acompanya l'edició. És per això que, al nostre parer, l'edició assoleix, de totes totes, l'objectiu que s'havia marcat: divulgar l'obra més coneguda de Ramis, a la vegada que no es deixa de banda el lector més especialitzat.

En conclusió, som davant la primera edició que compara tots els testimonis coneguts de l'obra, en fa una recensió acurada i és profusament anotada. Tracta, a més, d'esmenar els errors de còpia i reconstruir l'obra original de Ramis, que és el que s'espera d'una edició crítica d'aquestes característiques. Aquesta edició de l'obra de Ramis és la prova fefaent que estem redimint els errors del passat i dotant els estudis d'època moderna de materials de qualitat per a seguir dibuixant un període que de mica en mica se'ns descobreix com una caps de sorpreses.

ARANTXA LLÀCER MARTORELL
Universitat Oberta de Catalunya
allacerm@uoc.edu
ORCID 0000-0002-3112-2460

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CARBONELL, Jordi (1964) «El període menorquí de la literatura catalana», dins Joan Oliver (ed.), *El llibre de tothom*, Barcelona, Alcides, p. 159-163.
- EURÀ, Agustí (2002) *Obra poètica i altres textos*, edició a cura de Pep Valsalobre, Barcelona, Fundació Pere Coromines.

- GOMILA, Jaume, ed. (2004) «Pròleg», dins Joan Ramis: *Lucrecia o Roma libre*, Barcelona, Proa, p. 7-12.
- MELCHOR, Vicent de (1997) *Edició i estudi lingüístic de les obres dramàtiques de Joan Ramis i Ramis (1746-1819)*, tesi doctoral dirigida per Mila Segarra, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona (Departament de Filologia Catalana), 1995.
- RAMIS, Joan (2006) *Armanda*, edició a cura de Vicent de Melchor Muñoz & Pep Valsalobre, Belcaire d'Empordà, Vitel·la.
- ROSSICH, Albert (2006) «Criteris d'edició (textos clàssics de la literatura catalana)», dins Albert Rossich & Pep Valsalobre, *Poesia catalana del barroc. Antologia*, Belcaire d'Empordà, Edicions Vitel·la, p. 25-36.
- ROSSICH, Albert & Pep VALSALOBRE (2018) *Un cançoner català del renaixement a Roma. Les poesies de Joan Salom, astrònom valencià*, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company.
- VALSALOBRE, Pep, Eulàlia MIRALLES & Albert ROSSICH, eds. (2015) *O he de morir o he d'amar: Antologia poètica de Francesc Fontanella*, Barcelona, Editorial Empúries.